

Vad är bra undervisning?

Eva Nikolajsen, Högskolan Kristianstad

Abstract

I centrum för mitt intresse står elevers erfarenheter av undervisning med utgångspunkt i en livsvärldsontologisk ansats. I en empirisk undersökning studeras hur elever, utifrån sin erfarenhet beskriver sina föreställningar om undervisning. Artikeln redovisar en intervjuundersökning med 30 elever i två sydsvenska samhällen. Eleverna som går i årskurserna sex och sju har ombetts att försöka definiera vad de menar med bra undervisning. Elevernas svar har kategoriserats i faktorer som eleverna menar direkt berör läraren och lärarens agerande; faktorer som de menar bara indirekt berör läraren; resultat av undervisningen samt elevmedverkan. Resultatet visar bland annat att läraren, och framför allt lärarens engagemang, har mycket stor betydelse i undervisningen. Analysen av resultaten omfattar också vilka källor eleverna säger sig ha, och vilka källor som det, eleven ovetandes, framgår av materialet att de har för sina uppfattningar om vad som är bra undervisning. Detta kommer att undersökas utifrån ett sociokulturellt perspektiv, där bland annat Bourdieus reproduktionsteori tillämpas.

Inledning

I detta avhandlingsarbete redovisas en studie som försöker besvara frågan ”Vilka föreställningar har grundskoleelever i årskurserna sex och sju om vad som är bra undervisning?” Avsikten med studien är att utifrån elevernas perspektiv, det vill säga deras egna berättelser och erfarenheter, undersöka vilken uppfattning de har av god undervisning. Av betydelse för denna avhandling är den roll eleverna tilldelar sig själva mot bakgrund av sin erfarenhet och sitt kulturarv. Dagens grundskoleelever kommer under sin livstid mest troligt att träffa fler människor, besöka fler länder och lära fler språk än tidigare generationer. De kommer sannolikt också att omskola sig och prova på flera yrkesbanor och sannolikt även prova arbetslöshet under någon period. Hur önskar dessa elever att bli förberedda på det som väntar dem? Vad menar de är god undervisning?

Syfte och frågeställning

I fokus för mitt intresse står elevernas erfarenheter av undervisning med utgångspunkt i en livsvärldsontologisk ansats. Två av de frågor som studien söker besvara är:

- ”Vilka föreställningar har grundskoleelever i årskurserna 6 och 7 om vad som är bra/god undervisning?”
- Vilka ”källor” har elever i bildandet av och formuleringen av föreställningar om innebörden av bra undervisning?

Undervisning är ett samspel mellan elever, lärare och innehåll (Fenstermacher, 1986). Arfwedson (1998) kallar det mål, process och innehåll. Smith (1987) menar att undervisning är en avsedd aktivitet mellan någon som undervisar någon om något. Bengtsson (2002) ser undervisning som en aktivitet med många olika uttrycksformer. Undervisningen sker alltid i en konkret kontext och med givna aktörer. Marton & Booth (1997) betraktar undervisning som en handling med avsikten att bidra till någon slags förändring hos någon annan. Arfwedson menar att inlärning måste förstås som en process. Lärare och elever förutsätts samarbeta solidariskt och planera tillsammans.

Detta arbete behandlar grundskolan, där undervisningslokaler tillsammans med kamraterna utgör en viktig kontext. Sällan eller aldrig lyfts dock detta fram som betydelsefulla faktorer i undervisningssammanhang.

Däremot lyfts lärarens roll i undervisningen ofta fram. Reinsmith (1994) menar att lärare från början är egocentrerade och undervisar för att de tycker det är roligt och inte för att eleverna ska lära sig något och att många lärare inte uppnår den ödmjukhet som det innebär att undervisa för att någon annan ska lära sig något, förrän mot slutet av sin lärargärning. Säfström (2003) menar att lärare måste vara humana. Undervisning är ett ansvarstagande gentemot andra och ett djupt engagemang, där läraren har en stödjande roll. Att ha kunskap om hur andra människor tänker är basen för mänskliga relationer. Både Reinsmith och Säfström poängterar lärarens engagemang för att undervisningen ska lyckas. Säfström ser undervisning som en relation, kännetecknad av moral och öppenhet, för att eleven ska utvecklas till en moralisk varelse. Undervisning ses således som en process som kräver engagemang av både läraren och eleven för att ge resultat.

Något om metoden och urvalet

Den här studien är huvudsakligen att betrakta som en intervjustudie, uppdelad i tre delstudier (Kvale, 1997). Delstudie I är en pilotstudie i tre steg, en med endast lärare, en med lärare och elever och en med endast elever. Delstudie II är en förstudie med tolv elever och delstudie III, slutligen, från vilken här några resultat ska presenteras, utgör undersökningens huvudstudie.

I huvudstudien deltar 30 individer. Den genomfördes under vårterminen år 2004. Varje intervju tog mellan 30 och 50 minuter. De två medverkande skolorna i huvudundersökningen är valda i två sydsvenska samhällen. De är idag så kallade F – 9 -skolor, vilket innebär att elever från förskolan till och med skolår

nio finns på samma skola. Från båda skolorna har endast elever i årskurserna sex och sju intervjuats.

Neptunusskolan är en kommunal F – 9 skola i en landsortskommun med 7000 invånare. Orten domineras av en tillverkningsindustri. Neptunusskolan har tidigare varit en ren högstadieskola och har samma år som undersökningen genomfördes övergått till att omfatta alla från förskola till årskurs nio. Det innebär att i princip alla elever på skolan, utom åttor och nior, gjorde sitt första år där. På skolan finns många elever som åker skolskjuts. De cirka 460 eleverna är fördelade på två arbetslag dvs F – 9, samt särskola. Den pedagogiska personalen består av 60 personer. Miljön är lugn och stämningen god både mellan elever och personal och mellan elever.

Plutoskolan är en kommunal F – 9 skola som är centralt placerad i en landortskommun med ungefär 14000 invånare och en mycket dominerande tillverkningsindustri. Skolan är placerad mitt inne i ett bostadsområde som domineras av hyreshus. Plutoskolan har åldershomogena klasser med ca två paralleller upp till och med sjätte året. I årskurs sju tillkommer elever, motsvarande ca två klasser från en annan skola, som för de tidigare åldrarna har arbetslag dels från F – 3, dels F – 6, vilket innebär att det inte är en eller två klasser som kommer till Plutoskolan utan flera olika smågrupper. Skolan är indelad i fyra arbetslag från 7 – 9 på högstadiet med åldershomogena klasser.

Nedanstående tabell visar de intervjuade elevernas fördelning på skola, årskurs och kön.

Delstudie I		Åk. 6	Åk. 7	antal /skola
Neptunus- Skolan	pojkar	6	2	16
	flickor	4	4	
Pluto- Skolan	pojkar	3	5	14
	flickor	1	5	
		Åk. 6	Åk. 7	
Elever fördelad på årskurs		14	16	

Antalet elever totalt : 30 varav 16 pojkar och 14 flickor

Bland de slumpvis utvalda eleverna fanns flera som var väldigt svåra att intervjuas. Dels hade många ett begränsat ordförråd och dels hade de svårt att prata med

främmande. Eleverna var noga med att tidigt i intervjun tala om att allt var bra och att lärarna gjorde rätt och visste bäst, för att sedan bli mer nyanserade i sina svar. De åsikter som framkommit i intervjuerna är förhållandevis lika, oavsett vilken skola eleverna kommer ifrån. Lärarens agerande och disciplinen är två områden som nästan alla berör. Nästan ingen tar spontant upp materiella ting som läromedel och lärosalar.

Var och en av de 30 intervjuerna har bearbetats enligt en särskilt utarbetad kategoriseringsmall. Ett svar eller uttryck på en intervjufråga utgör ett ”utklipp”, som klippts ut från intervjun och placerats i analyschemat. Ett utklipp kan ibland placeras under mer än en kategori. Den fras eller del av uttrycket som gäller kategorin är därför kursiverad. Varje elev har fått en sifferkod utifrån skola, klass och nummer i klassen.

När alla 30 analyschemana var gjorda har varje svarskategori analyserats för samtliga. Svaren under varje kategori har sorterats med av seende på skola, kön och ålder.

Något om resultaten

Studien utgår från elevernas uppfattningar och därför har redovisningen delats upp i det som eleverna menar direkt anknyter till

1. Lärarens egenskaper och agerande
2. Faktorer som bara indirekt berör läraren
3. Resultat av undervisningen
4. Elevmedverkan

1. Lärarens egenskaper och agerande

Samtliga elever talar om lärare på ett eller annat sätt, när det gäller bra undervisning. Läraren är i sammanhanget viktig. Leander Larsson och Spetz (1999) intervjuade sina före detta elever efter avslutad grundskola. De kom också fram till att lärarens roll är viktig. Eleverna önskar att läraren ska vara lyhörd, ha humor och vara kunnig. Arbetsmetoderna ska vara bra och uppgifterna intressanta. Eleverna vill veta vad som förväntas av dem och vill kunna påverka arbetet. Detta skapar också ro i klassrummet enligt eleverna. För en ömsesidig förståelse och respekt är det viktigt med en fruktbar dialog. Då kan arbetet bättre individualiseras (Kroksmark 1999).

Bland det första eleverna tar upp som exempel på bra undervisning är att läraren ska kunna förklara bra och berätta bra, vilket innefattar både sättet att agera och rösten. Om läraren berättar bra lär man sig bra och undervisningen upplevs som rolig.

Mona: Hon ritar upp vad hon menar. Och så förklarar hon då hur man ska rita och hur allting ska vara så att allting blir rätt. Och om man inte förstår så kommer hon och hjälper en.

Mirjam: Visar mycket bilder, förklarar långsamt, förklarar mycket, använder inte så svåra ord, och använder hon svåra ord så förklarar hon orden, vad de betyder och så. Det är lättare att förstå när de förklarar mer och så går man igenom så man inte har frågor och så säger de att man får det i läxa och sedan ska man ha prov på det.

I Skolverkets undersökning har man frågat om eleverna tycker att lärarna kan undervisa bra. Då har två tredjedelar, 73%, sagt att de tycker så. På högstadiet som Skolverkets undersökning gäller har man flera lärare så det får ses som ett snitt (Skolverket, 2004). I denna undersökning har nog en mer nyanserad bild av olika lärare framkommit. Den totala bilden är dock att samtliga elever är positiva till lärarna .

Att kunna hålla ordning på klassen och få arbetsro i klassrummet berör de allra flesta eleverna. Rosie säger:

Ja t.ex. om de går igenom allting rätt och det är tyst i klassrummet och det är ingen som för oväsen och sådant. Och att man förstår. Att de säger det så man förstår det. Det tycker jag är bra. Helst att ingen pratar, annars kan det bli jobbigt och det stör.

Vid vissa tillfällen har en och samma lärare elevgruppen utspridd i flera klassrum, grupprum och i korridorer. Läraren får då svårt att hålla ordning. Läraren ska vara hjälpsam och se till att alla får den hjälp de behöver. Några elever menar att läraren, utan att bli trött, ska kunna hjälpa till mycket och många gånger, helt enkelt tills alla kan och vet hur de ska arbeta. De uttrycker klart sitt gillande för lärare som är hjälpsamma. Som Joel uttryckte det om läraren: ”Han är ju här för att hjälpa till.”

I: När är det som bäst i skolan?

– Josef: Det är när man jobbar, man får mycket hjälp man är engagerad. Man gör sitt bästa, man jobbar i klassrummet. Hon ser till att man får mycket hjälp om man behöver det. Hon tar upp det som är viktigast. Om man behöver hjälp med något så ska man fråga och så ska hon ge det. Man ska inte hålla tyst om man inte förstår utan man ska fråga. Om man får den hjälp man behöver då är det en bra lärare.

De flesta eleverna menar att läraren ska vara rättvis, men det gäller inte enbart poäng på prov och liknande, utan också att läraren ska komma när man räcker upp handen och inte först gå till någon som räckt upp handen senare. Bland det som eleverna uppskattar mest hos lärare är om de kan skoja och skämta och visa mänskliga sidor. Att läraren kan prata utanför ämnet och vara lite privat uppskattar de flesta eleverna. Eleverna uppskattar också om läraren är både vänlig, snäll, hjälpsam och glad.

Flera elever talar om att de inte vill ha för mycket genomgång i taget. De vill få instruktionerna i små steg. De förordar ett specialpedagogiskt arbetssätt för att klara av skolarbetet. De anser att det är viktigt att alla får den hjälp de behöver för att klara sina uppgifter och det är ofta också dessa elever som särskilt betonar att det ska vara tyst och lugn och ro omkring dem. De vill syssla med det som de är bra på för att få uppleva framgång och att vara duktiga.

Det är viktigt för eleverna att läraren bryr sig om dem och om hur de klarar sitt arbete. Det är också viktigt att eleverna känner att läraren lyssnar på dem. I Skolverkets undersökning svarade en fjärdedel att de inte tyckte att lärarna lyssnade på dem. Högstadiееleverna är framför allt missnöjda med att de inte får påverka skolarbetet och att de inte får diskutera i tillräcklig utsträckning (Skolverket, 2004).

Ett önskemål som ofta kommer fram är att eleverna vill arbeta parvis. De flesta uppger att de lär bättre och får mer gjort om de får arbeta med en kamrat. Det finns emellertid också de som vill arbeta enskilt eller i större grupper.

När det gäller skolämnena är de alla antingen roliga, svåra eller tråkiga. Om något ämne skiljer ut sig är det matematik, och framför allt för att man behöver mest hjälp i matematik. Engelska är viktigt påpekar många elever och man vill gärna ha mer av det. Gymnastik anses vara roligt och att man vill därför också ha mer av det. Resultatet ligger i linje med Skolverkets undersökning, där eleverna menade att idrott var roligast men inte viktigast och att svenska, engelska och matematik var viktigast men inte roligast (Skolverket, 2004). För det mesta verkar inställningen till ett ämne vara helt avhängigt vad man tycker om läraren som undervisar i ämnet. Det är lärarens agerande och egenskaper som bedöms som viktigast. Undantag finnes:

– I: Får du lära dig det du vill i skolan?

Sonja: Ja det tycker jag.

I: Är det någonting du har tänkt att det där skulle jag vilja lära mig mer utav eller det där borde vi fått lära oss i skolan?

S: Neej, inte riktigt.

I: Vad är det som gör att du går till skolan då?

S: Ja jag vill ha en bra utbildning och bli någonting.

I: Tror du att du blir det på att gå i skolan?

S: Ja, vi lär oss mycket tycker jag som är bra.

I: Det är ingenting du tycker är onödigt, som du tycker att man kunde stryka?

S: Nej det mesta är nog rätt viktigt. Alltså allt är viktigt. Det beror på vad man ska bli.

Eleverna menar själva att det är viktigt att de kan känna förtroende för både lärare och rektor. Hit hör flera av de situationella problemen, det vill säga de som upptar elevernas tankar för att de antingen känner sig orätt behandlade eller helt enkelt inte har fått prata färdigt om problemet. I Skolverkets undersökning har eleverna fått frågan om de med förtroende kan vända sig till någon lärare, övrig elevvårdspersonal eller rektorn. Ungefär hälften svarade rektor medan endast en tredjedel kunde tänka sig lärare, sköterska eller kurator. En elev i denna undersökning blev väldigt ledsen när en lärare talade om i klassen vad som sagts under ett utvecklingsamtal.

Det har under intervjuerna inte framkommit att någon speciell undervisningsmetod av eleverna uppfattades som bättre än någon annan. Eleverna verkar uppskatta det mesta utom enformighet. Lärarna måste variera sin undervisning och sina uppgifter. Någon tar även upp att man hellre har alla ämnen en vecka än att periodläsa.

2. Faktorer som bara indirekt berör läraren

Många elever förknippar inte avsaknaden av lugn och ro i klassrummet med lärarens agerande, eller brist på agerande. Man menar att det helt är elevernas fel om det är prat på lektionen. Många av de intervjuade framför att de tycker det ska vara roligt i skolan. Till det roliga hör att få se bilder eller film eller att få spela teater. Ofta uppfattas lekinslag som frågesport, korsord, tipsrunda, varierande extrauppgifter på stencil som roligt. Eleverna uppskattar att läraren kan skämta eller prata utanför ämnet men ingen har krav på underhållning. De vill inte alltid följa schemat slaviskt, men de är noga med att inte hoppa över något ämne. Lekmoment är ett ofta förekommande önskemål. Eleverna har självklart en uppfattning om och förväntningar på ett ämne.

Moritz: De här musiklektionerna, de tycker jag är direkt värdelösa.

Det slösar ju bara tid.

I: Vad gör ni på musiken?

M: Det är bara att vi sjunger och ibland spelar något litet instrument.

Det är bara bortkastad tid.

I: Vad skulle du vilja göra på musiklektionerna?

M: Sjunga mer och samtidigt som vi sjunger spela instrument. Det är bara musiklektionen som spelar piano och så ska vi sjunga. Det är det som är tråkigt.

I: Aha, ni får bara sjunga. Du skulle vilja spela också när du sjunger?

M: Ja.

I: Kan du spela något instrument?

M: Nej.

I: Men det skulle du vilja lära dig?

M: Det skulle kanske varit piano. Det är rätt kul.

Några elever tar i detta sammanhang upp betydelsen av rasten. Nordängers (2002) har forskat kring lärarnas rast och hur viktigt det är att de får gå in någonstans och stänga dörren om sig. Det kanske är lika viktigt att eleverna får gå ut någonstans och stänga dörren om sig. Att inte ha något att göra på rasten upplevs av flera som jobbigt. Skolmaten och matrasten kan också ha betydelse för skolarbetet.

En fråga som ofta kommer upp under intervjuerna är om bara lärare kan undervisa. Det är i stort sett bara två svar som ges på den frågan och det är antingen ett obetingat ja eller också att även kamrater kan undervisa.

Nivågruppering och differentiering i skolan har man kämpat emot sedan 1940 års skolutredning (Callewaert – Nilsson, 1977). Bland förslagen som eleverna nämner på bra undervisning är att man gör en gruppindelning. Enligt Läroplanens (LpO 94) och Skolverkets intentioner ska man hålla samman eleverna i samma klass under hela grundskoletiden. I den här undersökningen vill eleverna själva bli uppdelade i grupper. På den ena skolan hade detta diskuterats en hel del.

Många elever uttrycker oro inför framtiden, både när det gäller kommande läsår och gymnasiet. Ett par av eleverna i sjätte klass upplever oro inför årskurs sju. De oroar sig för att de kommer att få skåp i stället för en egen bänk och de är rädda för att glömma penna till någon lektion. De har ett tydligt behov av att prata om detta om än i förtäckta ordalag. Eleverna upplever sig inte ha fått tillräckligt med information och detta skapar oro.

Någon uttrycker problem med övergången mellan skolorna och mellan sjätte och sjunde skolåret när läxorna blir fler och längre. På Plutoskolan förekommer ingen kontakt mellan årskurs sex och sju. Det är stor skillnad för eleverna att komma till högstadiet, även om de har gått på skolan sedan årskurs ett. De verkar dåligt förberedda på stadiabytet. Kampen mellan pojkarna tycks ha upptagit dem hela år sju för att fortsätta i åttan, eftersom skolan omstrukturerar klasserna och pojkarna på nytt måste ordna rangordningen. En flicka bekymrar sig extra mycket inför kommande läsår. Hon har en förtroende i sin klassföreståndare och henne kommer hon att sakna. Detta är den enda elev i denna undersökning som klart

uttalar förtroende för en lärare. Det är däremot många elever som uppskattar sina lärares undervisning.

3. Resultat av undervisningen.

Eleverna förväntar sig och kräver att de ska lära sig någonting av undervisningen, och är också mycket kritiska till om de inte får göra det. Eleverna menar att de framför allt kommer att ha nytta av det de lär sig även om de just nu inte kan se det. Det är ganska små förändringar de önskar beträffande innehållet i ämnena. Flera menar att engelska blir mer och mer viktigt och skulle vilja ha mer av det. Om något skulle strykas så önskar några pojkar stryka syslöjd. Men i stort är de nöjda med innehållet i undervisningen.

4. Elevmedverkan

I Skollagen står det att:

Eleverna ska ha inflytande över hur deras utbildning utformas ... De demokratiska principerna att kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar skall omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara viktiga principer i utbildningen. (Skolverket, 2002)

Blossing (2004) visar att eleverna idag har mindre inflytande än för tjugo år sedan. I Skolverkets undersökning var det 37% som tyckte sig få påverka vad man lär sig. Nästan ingen tyckte att de kunde påverka skolböckerna och regler och miljö. Ungefär hälften, 57%, menade sig kunna påverka arbetssättet. Detta ligger väl i linje med de svar eleverna i denna undersökningen ger. De säger att de ofta själva får avgöra om de ska arbeta parvis eller enskilt. Det är fler flickor än pojkar som menar sig kunna påverka. På frågan om de trivs i skolan är det ingen i denna undersökning som säger att de inte trivs. Det de flesta får vara med och bestämma om är arbetssättet. Skolverkets återkommande attitydundersökningar visar också att eleverna vill vara med och påverka mer än de får. Lärarna säger sig vara positiva till elevernas inflytande på flera områden. Trots detta är det mer än hälften av lärarna som anser att eleverna inte klarar av att ta det ansvar som krävs för ett ökat inflytande, vilket är en ökning jämfört med 1997. Jämfört med 1997 har elevinflytandet stagnerat. De förändringar som skett under tioårsperioden beträffande inflytande skedde mellan 1993 och 1997 (Skolverket 1994, 1998, 2000, 2004).

Lundell (1999) konstaterar att upp till 90% av eleverna menar att läraren bestämmer allt som har med undervisning och planering att göra, liksom studiebesök och ordningsregler. Mer än hälften av eleverna svarar att de aldrig skulle

stätt ut med skolan om det inte vore för kamraterna. Undersökningen visar på fem viktiga trivsselfaktorer:

- Man ska ha bra klasskompisar
- Lärarna ska bry sig om eleverna
- Alla ska visa respekt för varandra på skolan
- Undervisningen ska hålla god kvalitet
- Elevgruppernas storlek ska kunna variera (Lundell, 1999)

Det eleverna i första hand vill kunna påverka är arbetssätt, läxor och innehåll i undervisningen. Framför allt bland de yngre eleverna både i Skolverkets undersökning och i denna framkommer att elever i samma klass är förhållandevis oense om hur ofta de får vara med och bestämma. Detta innebär att vissa elever i en klass upplever att de ofta får vara med och bestämma medan andra elever i klassen anser att de aldrig får vara med och bestämma. Några elever säger sig också inte vilja påverka.

Avslutning

Det som redovisats i denna artikel är i stort sett bara en fråga. Analysarbetet fortsätter utifrån de kategorier som framkommit och resultaten kommer att diskuteras både utifrån tidigare forskning och Skolverkets attitydundersökningar. Analysen av resultaten kommer även att omfatta vilka källor eleverna har för sina uttalanden om bra undervisning. Detta kommer att undersökas utifrån ett sociokulturellt perspektiv, där bland annat Bourdieus (Bourdieu, 1995) reproduktionsteori tillämpas. Eleverna har ett kulturellt arv, ett habitus, med sig till skolan, men är också under många år påverkade av lärarna och kamraterna. Här fortsätter analysarbetet.

Referenser:

- Arfwedson, Gerd B.**, (1998). *Undervisningens teorier och praktiker*. Stockholm: HLS Förlag.
- Bengtsson, Jan** (2002). *The many identities of pedagogics as a challenge. A life – world ontological contribution to the discussion of the philosophy of science of pedagogics*. Keynote address to the conference International Network of Philosophers of Education in Oslo 8 August 2002.
- Blossing, Ulf** (2004). *Skolors förbättringskulturer. En longitudinell studie*. Karlstad: Karlstads University Studies.
- Bourdieu, Pierre** (1995) *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Bokförlaget Diadalo AB.

- Callewaert, Staf och Bengt A Nilsson**, (1977) *Sambället, skolan och skolans inre arbete*. Lund. Lunds bok och tidskrifts AB.
- Fenstermacher, Gary D.**, (1986) *Philosophy of Research on Teaching: Three Aspects. Handbook of research on teaching* Ed.: Wittrock Merlin C.
- Kvale, Steinar**, (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Leander Larsson, Siv & Ing-Britt Spetz**, (1999) Sanningen bakom ”lågt betyg” i matematik och svenska. Intervjuer med elever efter avslutad grundskola. Tomas Kroksmarks *Didaktikens carpe diem* Lund: Studentlitteratur.
- Lundell, Katarina**, (1999) Hur ska skolan vara? En studie kring elevers syn på hur skolan ska vara. Tomas Kroksmarks (1999) *Didaktikens carpe diem* Lund: Studentlitteratur.
- Läroplan för grundskolan*, LpO-94. Stockholm. Utbildningsdepartementet.
- Marton, Ference & Shirley Booth**, (1997) *Om Lärande*, Lund: Studentlitteratur.
- Nordänger, Ulla Karin** (2002) *Lärares raster – innehåll i mellanrum*. Malmö. Fortbildningen i pedagogik, Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Reinsmith, William A.** (1994). Archetypal forms in teaching *College teaching*, Fall94, Vol. 42 Issue 4, p131, 6p, 3bw.
- Säfström, Carl Anders**, (2003). Teaching Otherwise *Studies in Philosophy and Education* 22: 19 – 29, 2003.
- Skolverket (1994). *Attityder till skolan – skolbilsundersökningen. 1993/94* Rapport nr 72.
- Skolverket (1998). *Vem tror på skolan? Attityder till skolan 1997*. Rapport nr 144.
- Skolverket (2000). *Attityder till skolan 2000*. Rapport nr 197.
- Skolverket (2001). *Utan fullständiga betyg – varför når inte alla elever målen?* Rapport nr 202.
- Skolverket (2004). *Attityder till skolan 2003*. Rapport nr 243.
- Skolverket (2002). Ung i demokratin. *Skolverkets rapport 210*. Stockholm: Skolverket.
- Smith, B.O.** (1987). Definitions on teaching. In Dunkin, M.J. (ed.): *The international encyclopedia of teaching and teacher education*. Oxford: Pergamon Press.